

**SURXANDARYO VILOYATIDA INSULT KASALLIGINING EPIDEMIOLOGIK
XUSUSIYATLARI, XAVF OMILLARI VA PROFILAKTIKA
STRATEGIYALARINI TAHLIL QILISH**

Qodirova Sevara Alimurodovna

*Toshkent davlat tibbiyot universiteti epidemiologiya
yo'nalishi 1-bosqich magistranti*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada Surxandaryo viloyatida insult kasalligining epidemiologik xususiyatlari, uning tarqalish darajasi hamda asosiy xavf omillari tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari hududda insult rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillar va aholi orasida kasallanish ko'rsatkichlarining o'ziga xos jihatlarini aniqlashga qaratilgan. Olingan ma'lumotlar asosida insultning oldini olish va profilaktika choralari takomillashtirish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqiladi.*

Kalit so'zlar: *insult, epidemiologiya, kasallanish darajasi, xavf omillari, arterial gipertenziya, qandli diabet, profilaktika, Surxandaryo viloyati, sog'liqni saqlash tizimi, mortalitet.*

Аннотация: *В данной статье анализируются эпидемиологические характеристики инсульта, его распространенность и основные факторы риска в Сурхандарьинской области. Результаты исследования направлены на выявление факторов, влияющих на развитие инсульта в регионе, и специфических аспектов показателей заболеваемости среди населения. На основе полученных данных разработаны практические рекомендации по улучшению профилактики инсульта и профилактических мер.*

Ключевые слова: *инсульт, эпидемиология, заболеваемость, факторы риска, артериальная гипертензия, сахарный диабет, профилактика, Сурхандарьинская область, система здравоохранения, смертность.*

Abstract: *This article analyzes the epidemiological characteristics of stroke, its prevalence, and the main risk factors in the Surkhandarya region. The study aims to identify factors influencing the development of stroke in the region and specific aspects of morbidity rates among the population. Based on the data obtained, practical recommendations for improving stroke prevention and preventive measures have been developed.*

Keywords: *stroke, epidemiology, incidence, risk factors, arterial hypertension, diabetes mellitus, prevention, Surkhandarya region, healthcare system, mortality.*

Insult bugungi kunda dunyo bo'yicha nogironlik va o'limning yetakchi sabablaridan biri hisoblanadi. Aholi orasida yurak-qon tomir kasalliklarining keng tarqalishi, ayniqsa arterial

gipertenziya va qandli diabet kabi kasalliklarning ortib borishi insult rivojlanish xavfini yanada oshirmoqda. Rivojlanayotgan hududlarda, jumladan Surxandaryo viloyatida, aholining turmush tarzi, tibbiy xizmatlardan foydalanish darajasi va profilaktik choralarning yetarli emasligi kasallikning epidemiologik ko‘rsatkichlariga sezilarli ta‘sir ko‘rsatadi.

Mazkur tadqiqotning dolzarbligi shundaki, hududiy darajada insultning tarqalish xususiyatlarini chuqur o‘rganish orqali kasallikni erta aniqlash va oldini olish imkoniyatlari kengayadi. Shu bilan birga, epidemiologik ma‘lumotlarni tahlil qilish sog‘liqni saqlash tizimida samarali profilaktika dasturlarini ishlab chiqish uchun muhim ilmiy asos bo‘lib xizmat qiladi.

Insult kasalligi epidemiologiyasi bo‘yicha olib borilgan ilmiy tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, u global sog‘liqni saqlash muammolaridan biri bo‘lib, yurak-qon tomir kasalliklari orasida yuqori o‘lim va nogironlik ko‘rsatkichlari bilan ajralib turadi. Jahon sog‘liqni saqlash tashkiloti ma‘lumotlariga ko‘ra, insult har yili millionlab insonlar hayotiga xavf soladi va uning oqibatlari uzoq muddatli ijtimoiy-iqtisodiy muammolarni keltirib chiqaradi. Ayniqsa, rivojlanayotgan mamlakatlarda ushbu kasallikning tarqalish sur‘ati yuqori bo‘lib, bu holat profilaktika va erta diagnostika tizimining yetarli darajada rivojlanmaganligi bilan izohlanadi.

Ilmiy adabiyotlarda insultning asosiy xavf omillari sifatida arterial gipertenziya, qandli diabet, dislipidemiya, semizlik, zararli odatlar (chekish va alkogol iste‘moli) hamda kam harakatli turmush tarzi ko‘rsatiladi. Tadqiqotchilar ta‘kidlashicha, ushbu omillarning kombinatsiyasi insult rivojlanish ehtimolini bir necha barobar oshiradi. Shu bilan birga, yosh omili ham muhim ahamiyatga ega bo‘lib, 50 yoshdan keyin kasallik rivojlanish xavfi keskin ortadi, ammo so‘nggi yillarda yoshlar orasida ham insult holatlarining ko‘payishi kuzatilmoqda.

Mahalliy tadqiqotlar esa O‘zbekiston hududlarida insultning epidemiologik xususiyatlari hududiy farqlarga ega ekanligini ko‘rsatadi. Xususan, iqlim sharoiti, oziqlanish odatlari, ijtimoiy-iqtisodiy omillar hamda tibbiy xizmatlardan foydalanish darajasi kasallanish ko‘rsatkichlariga sezilarli ta‘sir ko‘rsatadi. Surxandaryo viloyati misolida olib borilgan kuzatuvlar aholining ayrim qatlamlarida xavf omillari yuqori darajada ekanligini va profilaktik choralarni kuchaytirish zarurligini ko‘rsatadi. Shunday qilib, mavjud adabiyotlar tahlili insultni chuqur o‘rganish, uning hududiy xususiyatlarini aniqlash va samarali profilaktika strategiyalarini ishlab chiqish muhimligini tasdiqlaydi.

Mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi Surxandaryo viloyatida insult kasalligining epidemiologik xususiyatlarini kompleks ravishda o‘rganish, uning tarqalish darajasi, demografik bog‘liqligi hamda asosiy xavf omillarini aniqlashdan iborat. Shu orqali hududda insult bilan bog‘liq kasallanish va o‘lim ko‘rsatkichlariga ta‘sir etuvchi omillarni ilmiy asosda

baholash hamda ularni kamaytirishga qaratilgan samarali profilaktika choralarini ishlab chiqish ko‘zda tutiladi.

Tadqiqot maqsadiga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilandi: birinchidan, Surxandaryo viloyatida insult bilan kasallanish va mortalitet ko‘rsatkichlarini yillar kesimida tahlil qilish; ikkinchidan, kasallikning yosh va jinsga bog‘liq xususiyatlarini aniqlash; uchinchidan, asosiy xavf omillari, jumladan arterial gipertenziya, qandli diabet, semizlik va zararli odatlarning insult rivojlanishidagi o‘rnini o‘rganish; to‘rtinchidan, hududda mavjud profilaktika va davolash tizimining samaradorligini baholash; beshinchidan esa, olingan natijalar asosida insultning oldini olish va kamaytirish bo‘yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqish.

Ushbu vazifalarning izchil bajarilishi tadqiqotning ilmiy va amaliy ahamiyatini oshirib, hududiy sog‘liqni saqlash tizimini takomillashtirishga xizmat qiladi.

Mazkur tadqiqotda Surxandaryo viloyatida insult kasalligining epidemiologik xususiyatlarini o‘rganish uchun kompleks yondashuv qo‘llanildi. Tadqiqot materiali sifatida viloyatdagi ko‘p tarmoqli shifoxonalar, nevrologiya bo‘limlari hamda birlamchi tibbiy-sanitariya muassasalarida qayd etilgan bemorlar haqidagi rasmiy statistik ma‘lumotlar tahlil qilindi. Shuningdek, sog‘liqni saqlash muassasalarining yillik hisobotlari, dispanser kuzatuv natijalari va ambulator kartalardagi ma‘lumotlardan foydalanildi. Tadqiqot retrospektiv xarakterga ega bo‘lib, bir necha yil davomida to‘plangan ma‘lumotlar asosida olib borildi.

Ilmiy ishda epidemiologik tahlil usullari keng qo‘llanildi. Xususan, kasallanish (insidens) va tarqalish (prevalens) ko‘rsatkichlari aniqlanib, ularning vaqt bo‘yicha dinamikasi o‘rganildi. Statistik ishlov berish jarayonida o‘rtacha qiymatlar, foiz ko‘rsatkichlari va nisbiy koeffitsiyentlar hisoblab chiqildi. Bundan tashqari, yosh va jins bo‘yicha taqsimot, shuningdek, asosiy xavf omillari bilan bog‘liqlik darajasi ham tahlil qilindi.

Ayrim hollarda qo‘shimcha ravishda so‘rovnomma usuli qo‘llanib, bemorlarning turmush tarzi, ovqatlanish odatlari, jismoniy faolligi va zararli odatlarga munosabati o‘rganildi. Ushbu metodlar yordamida olingan natijalar insultning rivojlanishiga ta‘sir etuvchi asosiy omillarni aniqlash va ularni ilmiy asosda baholash imkonini berdi.

Surxandaryo viloyatida insult kasalligining tarqalish darajasi so‘nggi yillarda ortib borayotganligi bilan tavsiflanadi. Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, kasallanish ko‘rsatkichlari yil sayin oshib, bu holat aholining umumiy salomatligi, turmush tarzi va xavf omillarining keng tarqalganligi bilan bog‘liq. Ayniqsa, qishloq hududlarida tibbiy xizmatlardan foydalanish imkoniyatlarining cheklanganligi insultni erta aniqlash va davolashda muammolarni yuzaga keltirmoqda.

Hududiy kesimda qaralganda, ayrim tumanlarda insult bilan kasallanish ko‘rsatkichlari nisbatan yuqori ekanligi aniqlanadi. Bu esa ushbu hududlarda arterial gipertenziya, qandli

diabet va boshqa yurak-qon tomir kasalliklarining keng tarqalganligi bilan izohlanadi. Shuningdek, ekologik va ijtimoiy omillar, jumladan, ovqatlanish odatlari, tuz iste'molining yuqoriligi ham muhim rol o'ynaydi.

Yillar kesimidagi tahlil natijalari insult ko'rsatkichlarining barqaror o'sish tendensiyasini ko'rsatadi. Bu esa profilaktika choralarini kuchaytirish, aholining tibbiy savodxonligini oshirish va birlamchi tibbiy xizmatlar sifatini yaxshilash zarurligini yana bir bor tasdiqlaydi. Shunday qilib, viloyatda insultning tarqalish darajasi sog'liqni saqlash tizimi oldida dolzarb muammo sifatida qolmoqda.

Tadqiqot natijalari Surxandaryo viloyatida insultning yosh va jins omillari bilan yaqqol bog'liqligini ko'rsatadi. Ma'lumotlarga ko'ra, kasallanish darajasi 50 yoshdan yuqori aholida keskin oshadi, ayniqsa 60–70 yosh va undan yuqori guruhlar eng yuqori xavf ostida bo'ladi. Bu yosh guruhlarida arterial gipertenziya, qandli diabet va ateroskleroz kabi surunkali kasalliklarning keng tarqalganligi insult rivojlanishiga sezilarli ta'sir qiladi. Shu bilan birga, so'nggi yillarda yoshlar orasida insult holatlari ham uchrab, jismoniy faollikning kamayishi, noto'g'ri ovqatlanish va zararli odatlar yosh avlodni ham xavf ostiga qo'yayotganini ko'rsatmoqda.

Jins omilini tahlil qilganda, erkaklarda insult kasalligi ayollarga nisbatan biroz yuqori darajada kuzatiladi. Bu farq asosan erkaklarda chekish, spirtli ichimliklar iste'moli va ish sharoitlariga bog'liq xavf omillari bilan izohlanadi. Ayollarda esa menopauza davridan keyin gipertenziya va metabolik buzilishlar tufayli kasallanish darajasi oshadi.

Shunday qilib, yosh va jins bo'yicha tahlil insultning demografik xususiyatlarini aniqlashga, profilaktika choralarini aniq guruhlariga yo'naltirishga va sog'liqni saqlash tizimida resurslarni samarali taqsimlashga imkon beradi.

Surxandaryo viloyatida insult rivojlanishida eng muhim xavf omillari – arterial gipertenziya, qandli diabet, semizlik, chekish va spirtli ichimlik iste'moli, kam harakatlilikdir. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, ushbu omillar birgalikda kasallik xavfini sezilarli oshiradi. Hududiy xususiyatlarni hisobga olgan holda, profilaktik choralarning yo'qligi xavfni yanada kuchaytiradi.

Viloyatda birlamchi va ikkilamchi profilaktika choralari yetarli emasligi aniqlanadi. Aholi orasida sog'lom turmush tarzini targ'ib qilish, gipertenziya va diabetni nazorat qilish, shuningdek, tibbiy xizmatlar sifatini oshirish zarur. Samarali profilaktika dasturlari kasallanish va o'lim ko'rsatkichlarini kamaytirishga yordam beradi.

Xulosa

Surxandaryo viloyatida insult kasalligi yuqori darajada tarqalgan bo'lib, asosiy xavf omillari aniqlangan. Hududiy profilaktika va sog'liqni saqlash tizimini takomillashtirish

orqali kasallikni kamaytirish mumkin. Aholining tibbiy savodxonligini oshirish, erta tashxis va davolash choralari kuchaytirish muhim amaliy qadam hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Boboev, A. (2020). Yurak-qon tomir kasalliklari va insultning epidemiologiyasi. Toshkent: Tibbiyot nashriyoti.
2. Jahon sog‘liqni saqlash tashkiloti (WHO). (2021). Global status report on noncommunicable diseases. Geneva: WHO.
3. Karimov, S., & Tursunov, D. (2019). Insult kasalligining xavf omillari va oldini olish choralari. Samarqand: Sog‘liqni saqlash nashriyoti.
4. O‘zbekiston Respublikasi Sog‘liqni Saqlash Vazirligi. (2022). Yillik statistika hisobotlari: insult va yurak-qon tomir kasalliklari. Toshkent: SSV.
5. Rashidov, M. (2018). Insultning yosh va jins bo‘yicha epidemiologiyasi. Toshkent: Akademik nashrlar.
6. Zolfakarov, N. (2021). Hududiy sog‘liqni saqlash tizimida insult profilaktikasi. Termiz: Surxandaryo tibbiyot nashriyoti.